

Augšupēja konverģence ES: jēdzieni, mērījumi un rādītāji

Levads

Ņemot vērā pieaugošās bažas par ES dalībvalstu sociālās attīstības līmeņa atšķirībām, Eurofound 2017.–2020. gada darba programmā apņēmas izpētīt, vai un kādās jomās pastāv sociālekonomisko tendenču konverģence un diverģence dažādās valstīs. Šis ziņojums ir šai izpētei veltītā pētniecības virziena (“konverģences uzraudzība Eiropas Savienībā”) pirmais darbības rezultāts. Tajā ir izklāstīti pētījuma rezultāti konceptuālu vadlīniju izveidei, lai nodrošinātu atbalstu Eurofound pētniecībai konverģences jomā.

Ziņojumā ir precizēts konverģences jēdziens un nozīme, kā arī ir sniegts pārskats par pašreizējām politikas debatēm par šo tēmu. Tajā ir oficiāli definēta “augšupēja konverģence” un izstrādāta metodoloģiskā stratēģija tās mērīšanai. Pēc tam šo metodoloģisko stratēģiju lieto, lai izvērtētu konverģences tendences ES dalībvalstīs 37 rādītājiem, kas aptver četras sociālās jomas aspektus: nodarbinātību, darba apstākļus, dzīves apstākļus un sociālekonomiskos faktoros.

Politikas konteksts

ES ir apņēmusies veicināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, kā arī sociālo un teritoriālo kohēziju. Pirms 2008. gada ekonomikas krīzes dalībvalstīs pastāvēja gan ekonomiskā, gan sociālā konverģence. Recesijas dēļ šis process palēninājās vai dažos gadījumos pat tika apvērsts. Dažu dalībvalstu rezultatīvie rādītāji noteiktās jomās, piemēram, darba un dzīves apstākļu aspektos, sāka atšķirties. Konverģences tendences lielākoties atjaunojās 2013. gadā, taču dalībvalstu atšķirīgie rezultatīvie rādītāji joprojām rada bažas.

Pastāvošā ekonomiskā diverģence dažādās dalībvalstīs var nelabvēlīgi ietekmēt kopīgas ekonomiskās labklājības iespēju. Sociālā diverģence un pieaugošās atšķirības

dalībvalstīs apdraud Eiropas integrācijas projektu un virzību uz labākiem dzīves un darba apstākļiem vienotajā tirgū.

Tomēr, lai gan ekonomiskās diverģences jēdziens ir iestrādāts Eiropas līgumos un tam jau kādu laiku tiek pievērsta uzmanība Eiropas politikas apspriešanas priekšplānā, augšupējas sociālās konverģences nozīmīgums tikai nesen ir kļuvis plašāk atzīts. Pašreizējo debašu svarīgs jautājums ir nepieciešamība veicināt sociālekonomisko konverģenci visos līmeņos. Pastāv kopīga pārlicība, ka ES nākotne balstās uz daudzveidības saglabāšanu, bet arī iespējamo asimetriju korigēšanu, pastiprinot sadarbību. Šajā saistībā atbalsts augšupējai konverģencei starp dalībvalstīm ar sociālekonomiskiem rezultātiem ir Eiropas sociālo tiesību pilāra pamatmērķis un ir nozīmīgs jautājums debatēs par Ekonomiskās un monetārās savienības (EMS) pārveidošanu.

Galvenie konstatējumi

- Augšupējas konverģences jēdziens ir kļuvis par vienu no galvenajiem jautājumiem ES politikas debatēs pēc krīzes, taču dokumentos nav sastopama termina oficiāla definīcija. Šajā pētījumā augšupēja konverģence ir definēta kā dalībvalstu rezultatīvo rādītāju uzlabošana attiecībā uz nodarbinātību, kā arī darba un dzīves apstākļiem, virzoties uz politiskajiem mērķiem, kā arī atšķirību mazināšana starp dalībvalstīm. (Politiskais mērķis var būt tiešs ES mērķis, piemēram, 75 % no nodarbinātajiem darbspējīgā vecuma iedzīvotājiem. Vai arī mērķis var būt netiešs gadījumos, kad pastāv sabiedrības vienprātība, ka noteikta rādītāja palielinājums vai samazinājums ir “vēlams” (jeb “augšupējs”), piemēram, bezdarba samazināšanās.) Tādējādi šis ziņojums aizpilda trūkstošo posmu, matemātiski definējot augšupēju konverģenci kā normatīvu konverģences raksturojumu.

- Konverģences un jo īpaši augšupējas konverģences mērīšana nav vienkārša. Literatūras apskatā ir noteiktas vairākas metodes, ko var izmantot konverģences mērīšanai. Katrai no minētajām metodēm ir priekšrocības un trūkumi. Tā kā šā pētījuma mērķis bija izpētīt atšķirību samazinājumu starp dalībvalstīm, sigma-konverģenci pieņēma kā konverģences mēru, ar ko paredz atšķirību samazinājuma noteikšanu, izmantojot standartnovirzes vai variācijas koeficienta izmaiņas. Turklāt dalībvalstu rādītāju uzlabojums tiek uzraudzīts, izmantojot ikgadējas rezultatīvo rādītāju izmaiņas. Augšupēju konverģenci novērtē, apvienojot abas pieejas.
- Darba apstākļu rādītāju tendences joprojām bija stabilas, savukārt augšupējas konverģences tendence bija vērojama vairākiem dzīves apstākļu rādītājiem. Te jāmin uzticība valdībai, sociālā atstumtība, nabadzības vai sociālās atstumtības risks (*AROPE*), materiālā nenodrošinātība un paredzamais mūža ilgums. No otras puses, bija vērojama lejupēja diverģence šādiem četriem rādītājiem, t. i., apmierinātībai ar dzīvi, valsts pārvaldes kvalitātei, pilsoniskajai iesaistei un strādājošo nabadzībai.
- Visbeidzot, pastāvēja spēcīga augšupējas konverģences tendence rādītājiem saistībā ar izglītību un dzimumu atšķirības rādītājiem. Tajā pašā laikā augšupēju diverģenci reģistrēja attiecībā uz rādītājiem, ar ko nosaka to cilvēku īpatsvaru, kuriem bija neapmierinātas medicīniskās vajadzības, un attiecībā uz to bērnu īpatsvaru, kuriem tiek nodrošināta oficiāla aprūpe.

2000.–2008. gads

- Augšupēja konverģence pastāvēja visās četrās izpētes jomās līdz ekonomikas krīzei. Smagā recesija, kas sekoja krīzei, apturēja vai apvērsa šo tendenci attiecībā uz lielāko daļu aplūkoto rādītāju, uzsverot nevienmērīgo ietekmi uz dalībvalstīm ne tikai ekonomikas, bet arī sociālajā jomā.

2008.-2013. gads

- Rādītājiem 2008.–2013. gadā galvenokārt novēroja lejupēju diverģenci — ES rezultatīvo rādītāju samazinājumu, kā arī atšķirību pieaugumu starp dalībvalstīm. Tas jo īpaši bija vērojams nodarbinātības rādītājos, jo īpaši attiecībā uz dalību un atstumtību darba tirgū. Šī tendence bija vērojama arī attiecībā uz dzīves apstākļu rādītājiem, jo īpaši materiālo nenodrošinātību, sociālo atstumtību, uzticēšanos valdībai un nabadzību. Tendences bija stabilākas darba apstākļu un sociālekonomisko faktoru jomā. Interesanti, ka pat krīzes laikā saglabājās vienmērīga augšupēja konverģence rādītājiem, ar kuriem novērtē piekļuvi pakalpojumiem un dzimumu līdztiesību.

Pēc 2014. gada

- Krīzes ietekme bija ievērojama, taču līdz ar atgūšanos no krīzes 2014. gadā lielākajai daļai rādītāju atjaunojās augšupēja konverģence. Tas jo īpaši attiecās uz nodarbinātības uzraudzības rādītājiem, t. i., nodarbinātības līmeni un atstumtības darba tirgū rādītājiem (bezdarba līmeni, ilgstoša bezdarba līmeni un to jauniešu skaitu, kuri nestrādā, nemācās un neapgūst arodu (*NEET*)). Aktivitātes līmenim un nelabprātīgas nepilnas slodzes nodarbinātības līmenim bija vērojama augšupējas diverģences tendence — rezultatīvo rādītāju uzlabojums ES kopumā, kā arī atšķirību pieaugums starp dalībvalstīm. Vienīgais rādītājs, kam saglabājās lejupēja diverģences tendence, bija nelabprātīgs pagaidu darbs.

Politikas norādes

Šis pētījums uzsver nepieciešamību aplūkot konverģences analīzes rezultātus, ņemot vērā ekonomikas izaugsmes un lejupslīdes uzņēmējdarbības ciklu. Vienai rādītāju grupai augšupējas konverģences tendences bija vienmērīgas un stabilas pat krīzes laikā. ES vidējo vērtību un dalībvalstu atšķirību svārstības uzņēmējdarbības cikla laikā bija ļoti nelielas. Minēto rādītāju kopumā ietilpst aktivitātes līmenis, ar izglītību saistīti rādītāji (priekšlaicīgi izglītību pārtraukušo cilvēku skaits un terciārās izglītības ieguves līmenis), dzimumu atšķirība izglītībā un nodarbinātībā un darbavietu kvalitātes rādītāji. Turpretī uzņēmējdarbības cikls ļoti ietekmēja citu rādītāju augšupējo konverģenci. Šo rādītāju gadījumā var novērot gan vidējo vērtību, gan atšķirību ciklisku attīstību, kas norāda, ka labos apstākļos pastāv augšupēja konverģence (augstāki ES vidējie rādītāji un mazākas atšķirības), savukārt sliktos apstākļos pastāv lejupēja diverģence (mazāki ES vidējie rādītāji un pieaugošas atšķirības). Šādu modeli novēroja attiecībā uz nodarbinātības līmeni, visiem atstumtības darba tirgū rādītājiem, strādājošo nabadzību un materiālo nenodrošinātību. Attiecībā uz šiem rādītājiem ir jāstiprina dalībvalstu izturētspēja, lai novērstu turpmākus asimetriskos satricinājumus.

Papildu informācija

Ziņojums “Augšupēja konverģence ES: jēdzieni, mērījumi un rādītāji” ir pieejams vietnē <https://eurofound.link/ef18003>

Pētniecības vadītājs: *Massimiliano Mascherini*

information@eurofound.europa.eu